

Секція 1

Цілі сталого розвитку професійної освіти і навчання в контексті глобалізаційних та євроінтеграційних процесів

*Валентина Радкевич,
директор Інституту професійно-технічної освіти НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, м. Київ (Україна)*

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА І НАВЧАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Серед можливих сценаріїв розвитку постіндустріального і постпандемічного суспільства всіх країн світу, й України в їх числі, особливе місце займає пошук нових засобів реалізації 17-ти ухвалених на Саміті ООН зі сталого розвитку глобальних Цілей на період до 2030 року. Перехід до сталого розвитку супроводжується зміною ціннісних орієнтацій, активним використанням знань і наукових досягнень, стимулюванням інноваційної діяльності, створенням сприятливого інвестиційного клімату, оновленням виробничих фондів, формуванням високотехнологічних та екологічно безпечних галузей економіки, підвищенням енергоефективності виробництва на основі використання відновлювальних джерел енергії, зелених технологій тощо. Це уможливить до 2030 року досягти в Україні справедливого демократичного суспільства, високого рівня і якості життя населення, а також економічне зростання на засадах сталого розвитку й відповідності світоглядним цінностям та культурним традиціям українського народу [15].

Орієнтація України на ринок ЄС зумовлює необхідність урахування європейських економічних трендів, що мають виразне національне обличчя, і на які не може не реагувати вітчизняна система професійної освіти, зокрема: національна індустріалізація 4.0, активізація «зеленої» політики, повернення на територію ЄС високотехнологічних виробництв; зростання впливовості національних науково-промислових кластерів для концентрації інноваційних ідей і розвитку національного інтелектуального капіталу; запровадження національної промислової стратегії, підвищення захищеності національного

виробника та промислових технологій тощо. Ці тренди є індикаторами трансформаційних змін у системі професійної освіти, від них залежить не лише якість підготовки майбутніх фахівців, а й безпека країни в широкому її розумінні. Серед них: удосконалення державної освітньої політики і, відповідно, освітнього законодавства; децентралізація управління професійною освітою; формування ефективної мережі закладів професійної освіти та забезпечення багатоканального фінансування освітньої галузі; модернізація матеріально-технічної бази закладів професійної освіти; оновлення змісту освіти та методик викладання відповідно до вимог ринку праці та потреб особистості; підвищення якості підготовки здобувачів професійної освіти; розвиток державно-приватного партнерства у сфері професійної освіти; збільшення соціогуманітарного складника змісту професійної освіти тощо. У цьому контексті важливе значення мають положення Концепції «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року, результати системного аналізу освітньої політики в рамках Туринського процесу. Відповідно, прогрес у розвитку національної професійної освіти засвідчується розширенням повноважень місцевих органів державної влади та місцевого самоврядування, функцій регіональних рад професійної освіти; створенням навчально-практичних центрів за кошти державних і місцевих бюджетів, міжнародних і приватних партнерів (майже 200); упровадженням дуальної форми здобуття освіти (понад 250 закладів, 160 робітничих професій); затвердженням професійних стандартів (понад 90 – станом на 2020 р.) і стандартів професійної освіти, розроблених на основі компетентнісного підходу (понад 150 – станом на 2020 р.); налагодженням державно-приватного партнерства та міжнародної діяльності; створенням умов для безперервного професійного розвитку особистості.

Водночас ці процеси потребують значного прискорення, що є головною вимогою сьогодення – часу стрімких технологічних, економічних, соціально-політичних змін. Відтак необхідно створити ефективну систему управління та фінансування; забезпечити відповідність змісту і якості професійної освіти потребам ринку праці; розвивати партнерство у сфері професійної освіти;

популяризувати професійну освіту; витримати темп, заданий постіндустріальною пандемічною епохою, не знизивши швидкості проєвропейського руху. Тобто зробити все, щоб нові виклики відкрили для України, і професійної освіти зокрема, нові можливості. Наприклад, зтяжний карантин активував віддалену форму роботи і дистанційну форму навчання, сприяв концентрації уваги й ресурсів системи освіти та науки на підвищенні якості інформаційно-освітнього середовища, зумовив введення в освітню практику інноваційних методик і технологій, загострив проблему економії часових та емоційних ресурсів науковців, педагогів і здобувачів професійної освіти. Таким чином, стихійне лихо глобального масштабу при правильному підході до подолання його наслідків може стати для системи професійної освіти детермінатором формування омріяних ринком праці «фахівців інноваційного типу» з високим рівнем професіоналізму, інтелектуального, культурного і фізичного розвитку, здатних самостійно працювати й розвиватися в технологічно змінених умовах у різних сферах зайнятості.

Постіндустріальна і постпандемічна епоха потребуватиме: створення ефективних механізмів й інструментів взаємодії ринку праці та сфери освіти; визнання часткових кваліфікацій як еквівалентів професійної освіти; створення умов для професійного навчання впродовж життя; поглиблення інтеграції системи професійної освіти України у світову систему освіти та європейський освітній простір; підготовки фахівців нової якості (з ІКТ-компетенціями, глобальним критичним мисленням, високим рівнем психологічної підготовки, знанням мов, здатністю до оперативного самостійного прийняття рішень у нестандартних виробничих ситуаціях, високим рівнем професійної мобільності на ринку праці, що в досяжному майбутньому буде стрімко еволюціонувати). У зв'язку з цим розкриємо одну з головних цілей сталого розвитку – всеохоплююча, справедлива і якісна професійна освіта. Досягнення означеної цілі має забезпечити інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства через реалізацію права громадян на професійну освіту впродовж життя за принципом рівних можливостей для всіх. Для цього

необхідним є: оновлення державної політики у сфері професійної освіти; прискорення модернізації системи професійної освіти на рівні регіонів; підвищення спроможності закладів професійної освіти до фінансової, академічної, кадрової та організаційної автономії; створення регіональних багатопрофільних високотехнологічних центрів професійної освіти для підготовки кваліфікованих фахівців із числа учнівської молоді та дорослого населення; оновлення змісту навчання шляхом упровадження навчальних програм з питань сталого розвитку, раціонального споживання природних та енергетичних ресурсів, прав людини, гендерної рівності, культури, соціальної єдності, миру та ненасильства тощо; забезпечення принципу відповідності освіти потребам суспільного розвитку; створення умов для інтеграції професійної освіти з ринком праці. Надзавдання професійної освіти – збільшення до 2030 року кількості молоді й дорослих, які володіють професійними та «м'якими» навичками для працевлаштування, забезпечення рівного доступу до якісної професійної освіти, створення ефективного освітнього середовища, значне збільшення стипендій для здобуття професійної освіти, зростання числа вмотивованих кваліфікованих педагогів тощо.

З огляду на це, науковцями Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України розроблено й впроваджено в закладах професійної та фахової передвищої освіти інноваційні розробки фундаментального та прикладного спрямування, а саме:

- методику формування кар'єрної компетентності учнів і дві технології (розвитку професійних і кар'єрних орієнтацій учнів та їхньої мотивації до розвитку професійної кар'єри), методичні рекомендації щодо створення Центрів професійної кар'єри та організації в закладах освіти системи кар'єрного консультування [1; 13];

- концепцію проєктного професійного навчання у закладах професійної освіти, методики (організації проєктної діяльності, розроблення проєктних технологій та оцінювання результатів проєктної діяльності учнів) [10];

– структурно-функціональну модель дистанційного професійного навчання, низку методик, серед них: проектування дистанційних курсів для системи професійної освіти, використання елементів дистанційного навчання для теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, організації їхньої самостійної роботи засобами дистанційного навчання та моніторингу й контролю успішності дистанційного навчання [8];

– технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення і відповідні психодіагностичні методики [11];

– концепцію стандартизації професійної підготовки фахових молодших бакалаврів та методики розвитку готовності педагогічних працівників до стандартизації професійної підготовки фахових молодших бакалаврів, розвитку самоосвітньої компетентності студентів, проектування змісту компетентнісно орієнтованого навчання; технологію тестового контролю успішності навчання фахових молодших бакалаврів [6];

– концепцію проектування інформаційно-освітнього середовища закладів професійної освіти, контент-бібліотеку, базу навчально-методичних матеріалів, електронні освітні ресурси навчальних дисциплін професійно-практичного та соціально-економічного напрямів, депозитарій і репозиторій, електронні енциклопедії, довідники та систему дистанційного навчання [3];

– концепцію проектування SMART-комплексів для закладів професійної освіти аграрної, будівельної та машинобудівної галузей і методику розроблення SMART-комплексів для професійної підготовки кваліфікованих робітників аграрної, будівельної і машинобудівної галузей [2];

– методику організації професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної освіти на модульно-компетентнісній основі, дорожню карту для роботодавців з упровадження дуальної форми здобуття освіти у виробничих умовах суб'єктів господарювання, технологію розвитку соціального партнерства за умови дуальної форми здобуття освіти, підручники для професійної підготовки майбутніх кондитерів та будівельників в умовах дуальної форми навчання, тренінг-курс для педагогічних працівників і

наставників підприємств з розвитку готовності до здійснення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників за дуальною формою здобуття освіти [9];

– технологію розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання закладів професійної освіти, професійні стандарти: «Майстер виробничого навчання», «Педагог професійного навчання», «Методист закладу професійної освіти»;

– технології розвитку правової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти [12];

– еко-орієнтовані технології професійного навчання [4];

– еко-орієнтовані педагогічні технології у підготовці майбутніх будівельників [7];

– методичні рекомендації щодо забезпечення якості професійної освіти з урахуванням прогресивного європейського досвіду [5; 14].

Отримані вченими Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України результати є реальними практичними кроками на шляху досягнення найважливішої освітньої мети Стратегії сталого розвитку – виховання молодого покоління кваліфікованих фахівців із новою системою ціннісних орієнтацій, здатних забезпечити основні вектори цивілізаційного поступу (розвиток країни, безпека держави та її громадян, відповідальність, національна гордість і людська гідність) та досягти оптимального балансу між трьома складниками розвитку – економічним, соціальним та екологічним.

Література:

1. Базиль Л. О., Єршова Л. М. Організація консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів. Методичні рекомендації для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Житомир: Полісся, 2019. 104 с.
2. Гуменний О., Кононенко А., Волошин А. Методичні рекомендації з розроблення SMART-комплексів для професійної підготовки кваліфікованих робітників машинобудівної галузі. Житомир: Полісся, 2019. 68 с.
3. Дистанційне навчання в системі професійно-технічної освіти : монографія / авт. кол. В. В. Ягупов, Л. М. Петренко, С. Г. Кравець та ін. / За наук. ред. В. В. Ягупова. Житомир: Полісся, 2019. 234 с.

4. Еко-орієнтовані технології професійного навчання. Збірник екологічних проєктів / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України / за наук. ред. В.О. Радкевич. Павлоград: ІМА-пресс, 2017. 200 с.
5. Законодавче забезпечення розвитку систем професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу : практ. посіб. / О. В. Бородієнко, О. П. Радкевич, Н. В. Базелюк, М. М. Шимановський; за заг. ред. О. В. Бородієнко. Житомир: Полісся, 2019. 188 с.
6. Каленський, А. А., Лузан, П. Г., Ваніна, Н. В. та Пашенко Т. М., Стандартизація професійної освіти: теорія і практика; монографія. Житомир: Полісся. 2018.
7. Кулалаєва Н. В. Еко-орієнтовані педагогічні технології у підготовці майбутніх будівельників. *Екологічні засади збалансованого регіонального розвитку*: матеріали міжнар. наук.–практ. конф. (м. Івано-Франківськ, Україна, 10-11 травня 2016 р.). Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2016. С. 50-54.
8. Організаційно-педагогічне забезпечення дистанційного навчання в професійно-технічних навчальних закладах. Методичний посібник [О. В. Базелюк, Л. М. Петренко, С. Г. Кравець, І. І. Голуб, Л. О. Базиль, А. А. Каленський, А. В. Мищишен, О. М. Спирін, В. М. Аніщенко]. Житомир: Полісся, 2019. 204 с.
9. Організація дуальної форми навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: практ. посіб. / Т. М. Герлянд, І. А. Дрозіч, Н. В. Кулалаєва, Г. М. Романова, М. М. Шимановський; за заг. ред. Н. В. Кулалаєвої. Житомир: Полісся, 2019. 304 с.
10. Підготовка педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів до розроблення та застосування проєктних технологій професійного навчання: тренінг-курс: навч.-метод. посібник / [В. М. Аніщенко, О.В. Глущенко, Н. В. Кулалаєва, Г. М. Романова, М. М. Шимановський та ін.]; за заг. ред. Г. М. Романової. Житомир: Полісся, 2019. 192 с.
11. Психолого-педагогічні тренінги у системі консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів: навчальний посібник [Алексєєва С. В., Гриценко І. А., Закатнов Д. О., Кузьмінська Л. Д., Орлов В. Ф.]; за редак. Д. О. Закатнова. Житомир: Полісся, 2019. 200 с.
12. Радкевич О. П. Розвиток правової культури педагогічних працівників закладів професійно освіти: теорії практики: монографія Київ: Майстер Книг. 2020. 400 с.
13. Система консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів: монографія [Алексєєва С. В., Величко Н.О., Єршова Л. М., Закатнов Д. О., Кузьмінська Л. Д., Лозовецька В. Т., Орлов В. Ф.]; за редак. Д. О. Закатнова. Житомир: Полісся, 2019. 212 с.
14. Системи оцінювання якості професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: монографія / В. О. Радкевич, Л. П. Пуховська, О. В. Бородієнко, О. П. Радкевич, Н. В. Базелюк, Н. М. Корчинська, С. О. Леу; за заг. ред. В. О. Радкевич, О. В. Бородієнко. Житомир: Полісся, 2018. 216 с.
15. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL : https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf